

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IV

БЕОГРАД 1953

ИНФИНИТИВНА ОСНОВА НЕКИХ ГЛАГОЛА III ВРСТЕ

У „Републици“ од 23 септембра 1952 год. (стр. 5) изишао је непотписан чланчић под називом „Спласла или спласнула?“, који ми је дао повода да се позабавим мало исцрпније глаголима тога типа. Писац чланка заступа мишљење да радни придев од глагола *сїласнуши* треба у књижевном језику обавезно да гласи *сїласнула*, а никако *сїласла*, због тога што се тај придев гради по правилу од основе инфинитива, а инфинитив гласи *сїласну-ши*, никада *сїлас-ши*. Међутим, иако је у овом конкретном случају писац у праву да треба говорити *сїласнула*, а да је *сїласла* облик који зацело не иде у књижевни језик, ја ипак сматрам да је потребно задржати се на овоме питању уопште, пошто је у принципском погледу овакво прилажење проблему врло погрешно; то је уствари формалистичко гледање на језичка питања и наметање књижевном језику неоправдане стеге.

Истина, као и свагде у нормативној граматици, тако и при грађењу глаголских основа постоје норме, „правила“; али како је словенски глагол уопште, па тако и српско-хрватски глагол, врло сложена и танана творевина, то је и немогуће сабити га у овако једноставне – и притом погрешне – формуле.

Наши су граматичари, уосталом, у пракси одавно заузели став према питању образовања неких глагола *ну-основа*, и изrekli тврђење да у грађењу глагола тога типа има у књижевном језику доста колебања. Таквих колебања има већ и у оном Вуковом и „вуковском“ језику који је граматички обрадио проф. Т. Маретић. Тако, на пример, Маретић констатује да глаголи као *дићи*, *сїшићи*, *црћи*, *маћи* итд. могу образовати и инфинитиве од *-ну-основа*: *дигнуши*, *сїигнуши*, *цркнуши*, *макнуши* итд., а да један исти глагол тога типа

може имати аорист и са наставком *-ну-* и без њега: *дигох* = *дигнух* и сл.¹ То није никакво чудо кад се зна да је и сам Вук у Рјечнику често уз само једну варијанту инфинитива – наводио по две варијанте облика за аорист и радни придев, напр.: уз инф. *џрснути* он наводи аор. *џрснух* = *џрскох*, *џрсну* = *џршти*; ређи пример *џрснула* = *џрсла*; у другим, опет, случајевима Вук уз један тип инфинитива – наводи други тип аориста и радног придева: тако он *џошћети* упућује на *џошгнущи*, а код *џошгнущи* даје само *џошгех* – *џошгже*; *џошгао* – *џошгла*, и томе слично.

И проф. А. Белић тако исто утврђује да има у нашем књижевном језику доста глагола где постоје оваква колебања; он такође допушта напоре *нагнух* и *нагох*; *дигнуо* и *дигао* итд., и вели да се јављају и такви глаголи овога типа који могу „неке² облике... од инфинитивне основе... имати по првој врсти“³.

Проф. М. Стевановић, слично, допушта напоре постојање облика *дићи* = *дигнуши*, *џући* = *џукнуши*, *врћи* = *вргнуши* итд.⁴, а уз глаголе т. *сагнуши*, *џргнуши* изричито наводи као правилне аористе облике *сагох*, *џргох* и радне придеве *сагао*, *џргао*.⁵

И тако даље; таква колебања бележе и други наши стручњаци.

Из свега тога се види да механичко правило „какав је инфинитив, такви су и други облици од инфинитивне основе“, – не одговара стварности нашег књижевног језика, тојест бар код глагола овога типа. Како, на пример, показују горњи случајеви, уз инф. као *џргнуши* – дакле *ну-*основе – стоји сасвим исправно радни глаголски придев *џргао*, без проширења са *-ну-*. А механизам који управља овим односима врло је сложен и зависи од више различитих чинилаца. Према томе,

¹ Граматика і стилістика...² (1931), 206—207.

² Истичем ја.

³ Граматика српскохрватског језика за трећи разред..., Београд 1932, 79—80.

⁴ Граматика српскохрватског језика за више разреде гимназије, Београд 1951, 213.

⁵ о. с., 215—216.

дакле, ако се жели утврдити облик аориста или радног придева ових глагола, онда је често узалудно позивати се на инфинитив, јер ту има и врло много неподударача.

Може се уопште рећи да имају у овоме правцу три групе глагола: а) глаголи који познају доследно *-н-* и у презентској и у инфинитивној основи (као *ШонуШи* – *Шонем*; исп. *ШоиШи*); б) глаголи који у инфинитивној основи никако не бивају проширени са *-н-*, а у презентској основи га употребљавају (исп. *Помоћи* – *Помогох* – *Помогао* према *Помогнем*); в) глаголи који се у употреби овога *-н-* у инфинитивној основи колебају (исп. *дигао* = *дигнуо* и сл.).

Различито понашање – поред осталог – зависи и од тога како се, на који сугласник, завршавала основа пре но што је добила проширење *-н-*. На пример, ако је основа са крајњим усненим или тренутним зубним сугласником, онда данас обично не само у инфинитиву него и у другим облицима од инфинитивне основе – стоји *-ну-*: *лунуШи*, *ша(ш)нуШи*, *кренуШи* (: *креш-аШи*) и др.

Обрнуто, ако се основа некад завршавала на *-с-*, *-з-*, онда је инфинитив обавезно са *-ну-*: *ПокиснуШа*, *огрезнуШи*, (никад *ПокисШи* итд.), али, на пример, радни придев обично је од краћег облика основе: *Покисао*, *огрезао* и сл.

Код основа на *-к-*, *-г-* (напр. *рећи* – *рекао*) прилике су – опет другачије. И томе слично.

А у све се ове односе мешају и други моменти, на пример утицаји морфолошке аналогije.

Код свих глагола ових типова јављају се уствари два основна проблема:

1) граде ли се облици од инфинитивне основе са *-ну-* или без њега, и зашто се граде са *-ну-* или без *-ну-*;

2) какав је однос између облика инфинитива, с једне, и осталих облика од инфинитивне основе, с друге стране.

Да бих показао како теку ти процеси, а и да бих извукао неке практичне закључке, узећу да једну ужу групу глагола овога тина прегледам мало исцрпније. Задржаћу се овога пута на оним глаголима чија се основа, пре него што су добили или могли добити проширење са *-(н)у-*, завршавала задњевепчаним сугласницима *-к-* и *-г-*.

*

За облике инфинитива, а где је могуће и за облике аориста и радног глаголског придева, — служим се материјалом из Вуковог Рјечника; али како то за моје сврхе није довољно, ја сам узео да прибавим такве грађе и из дела извесног броја наших новијих истакнутих писаца¹. Ти писци су ми дали примере за аорист и радни глаголски придев тридесетак наших глагола (и њихових деривата) овога типа. Због тога ћу се код тих глагола и задржати, и говорићу овде о инфинитиву, аористу и радном глаголском придеву, комбинујући ексцерпирану грађу са оним што нам даје Вуков Рјечник. То су ови глаголи: *добећи* (од-, по-, пре-, при-), *блеснући*, *забрећи* (на-), *навићи* (обићи), *викнући* (за-, под-, уз-), *врћи* (за-, под-, у-), *вриснући* (за-), *дићи* са дериватима, *дрекнући*, *жећи* (за-, по-, са-, у-), *јекнући* (од-), *клекнући* (по-), *кликнући* (ус-), *лећи* (за-, по-, под-, с-), *маћи* са дериватима, *намигнући* (с-), *моћи* с дериватима, *замрћи* (с-), *промукнући* (у-), *нићи* (из-, по-), *зайрегнући* (ис-, на-, рас-, у-), *иђснући* и *иђснући* (по-, рас-), *рећи* (за-, из-), *сћићи* (до-, по-, при-), *шаћи* с дериватима, *зашегнући* (ис-, на-, по-, пре-, при-, с-, ус-), *шећи* с дериватима, *пошиснући* (при-, с-), *шргнући* с дериватима, *нагнући* (по-, при-, са-, у-).

Код неких глагола из ове групе прилике су просте, тојест увек влада или само краћи или само дужи облик, бар у књижевном језику.

Увек краћи облик имамо код *добећи* итд., и по сведочанству Вуковом и по сведочанству писаца које сам анализирао: Вук или даје само краћи облик (напр. *добјећи*) или

¹ Лаза Лазаревић, Приповетке II, СКЗ бр. 53 (Лаз.); Јован Скерлић, Историја нове српске књижевности², Београд 1921 (Ск.); Стеван Сремац, Приповетке II, СКЗ XXXIV, бр. 227 (Срем.); Његош, Горски вијенац, Београд 1928 (Њег.); Симо Матавуљ, Вакопја fra-Врпе..., Љуба 1938. (Мат.); Иво Ћипико, Са острва, СКЗ бр. 15 (Ћип.); Јован Дучић, Сабрана дела V, Библиографско југ. писаца (Дуч.); Милутић Ускоковић, Дела, Нар. дело (Уск.); Иво Андрић, На Дрини нуприја, Просвета (Андр.); Петар Кочић, С планине и испод планине, СКЗ бр. 109 (Коч.); Бранко Ћопић, Приче за дјецу, Ново пок: 1949 (Ћоп.); Иво Војновић, Дубровачка трилогија, СКЗ XXX, бр. 198 (Војн.); Бора Станковић, Стари дани, СКЗ бр. 76 (Б. Ст.); Аугуст Шеноа, Дела, Нар. дело (Шен.).

дужи облик упућује на краћи (напр. *одбјегнуџи* упућује на *одбјеџи* итд.); а код анализираних писаца се дужи облици нису нашли.

Исти је случај и са глаголом *врџи* и његовим дериватима: Вук дуже облике инфинитива упућује на краће, а код писаца су у употреби краћи облици.

То важи и за *жеџи*, с том разликом што овде Вук уопште и не наводи дуже облике, затим за *моџи*, *мрџи*, *реџи*, *шаџи*, *шеџи*. Због тога мислим да нарочите примере није ни потребно наводити.

Напротив само дужи облик констатује се код ових глагола: *блеснуџи*, *викнуџи*, *вриснуџи*, *дрекнуџи*, *јекнуџи*, *на-мигнуџи*.

Али код осталих набројених глагола постоје разноврсна колебања, и због тога је потребно да овде изнесем примере. Наводим их оним редом како сам их исписао напред.

1) Вук има напореда *inf.* *забрџи* и *забрекнуџи*; али иначе изричито даје аор. *забрехох*, р. пр. *забрехао—забрекла*, а и код писаца сам нашао само краће облике: *набрекла* (Б. Ст. 125), *набрекли* (Ћоп. 24), *набрекле* (Коч. 53).

Код глагола *навиџи* итд. имамо код писаца само краће облике:

аор.: *навикоше* (Мат. 110);

реџи пример: *навикла* (Андр. 183; Срем. 14; Ћип. 94; Б. Ст. 128, 147), *навикло* (Ћоп. 8), *навикли* (Андр. 74; Б. Ст. 103), *обикла* (Ћип. 30).

И код Вука имамо *обикох се*; *обиче се* и све тако. И инфинитиве *обикнуџи се* и *привикнуџи се* он упућује на *обиџи се* и *привиџи се*; међутим инфинитив *навиџи* Вук упућује на *навикнуџи*.

3) Код глагола *диџи* имамо овакве прилике:

inf.: *дигнуџи (се)*, *из-*, *о-*, *по-*, *при-*, *уз-* Вук редовно упућује на *диџи (се)* итд.;

аор: 3 једв. *диже* (Лаз. 140; Коч. 30; Б. Ст. 12, 95, 111, 124; Ћип. 143), *дигоше* (Лаз. 79, 154; Срем. 149; Коч. 15, 71; Ћип. 9, 11; Андр. 318, 327; Ћоп. 8; Њег. 55), *одиже* (Мат. 15), *подиже* (Коч. 14; Ћип. 58, 132; Ћоп. 94), *подигоше* (Лаз. 21, 98; Ћип. 41), *прилигох* (Ћоп. 16);

р. пр.: *дигао* (Лаз. 197; Срем. 18; Андр. 166, 360; Мат. 55, 137, 155; Дуч. 202; Б. Ст. 53, 97, 103; Ћоп. 27, 62), *дигла* (Андр. 33, 84; Срем. 54; Ћип. 99; Дуч. 75; Б. Ст. 141; Ћоп. 7, 99), *дигло* (Коч. 13), *дигли* (Андр. 170; Коч. 9, 15; Дуч. 28, 202), *надигла* (Ћоп. 181), *подигао* (Ск. 414, 415, 422, 435; Коч. 74; Андр. 9, 10, 13, 64; Ћоп. 137, 159, 166; Ћип. 146; Дуч. 149; Војн. 9, 107; Шен. 182), *подигла* (Андр. 299; Ћип. 164; Дуч. 188; Војн. 19, 46, 68), *подигло* (Коч. 20; Дуч. 154), *подигли* (Дуч. 236; Шен. 66), *уздигао* (Андр. 22; Срем. 32; Коч. 66), *уздигла* (Б. Ст. 50), *уздигли* (Војн. 54).

Али налазим и примера са *-ну-*. Код А. Шеное тога има доста: *подигнух* (186), 3 ј. *дигну* (68, 97, 168, 169), *подигну* (179), *придигну* (93); *дигнуо* (129). А понекад се ово јавља и код других писаца: *дигнуо* (Мат. 117); *уздигнуо* (Лаз. 200), *подигнуо* (Уск. 448; Војн. 129). Код Његоша налазимо овај дужи облик кад му га наметне метрика:

Јер су Власи^ууши *подигнули* (72);

Ка' да би га из гроба *дигнули* (82);

Што је земља небу *подигнула* (92).

Исп. код Војновића реченицу у којој стоје један до другог облици са *-ну-* и без *-ну-*: — Изненада се *шргнула*, скоро *подигла* (129).

Па и код Вука у Рјечнику налазимо и пример *издигнули*, што је сасвим разумљиво кад се узме у обзир то да он познаје и дуже инфинитиве, иако их сматра мање обичним неголи кратке.

Али, у сваком случају, из изнетог материјала се види да су краћи облици код овога глагола много чешће у употреби.

4) Код глагола *клећи* итд. постоји јако колебање.

Вук прости инф. *клекнуши* упућује на *клећи*; али, напротив, сложени инфинитив *поклећи* упућује на *поклекнуши*.

Код писаца је исто такво колебање:

аор.: 3 ј. *кличе* (Уск. 436; Андр. 43), *клекоше* (Мат. 97; Б. Ст. 121); али

3 ј. *клекну* (Мат. 145; Коч. 63; Андр. 48; Б. Ст. 83; Шен. 78);

ређи пример: *клекао* (Мат. 110); али:

клекнуо (Ђоп. 26; Шен. 125), *клекнули* (Дуч. 59), *клекнуле* (Б. Ст. 3).

5) И код глагола *кликнуџи* у Вука је колебање: он упућује *кликнуџи* на *клићи*, уз које у Рјечнику стоји и р. пр. *кликао*—*кликла*; али сложено *поклићи*, супротно, упућује на *покликнуџи*.

Код писаца, међутим, нашао сам само дуже облике: аор.: 3 ј. *кликну* (Шен. 87, 186, 229), *ускликну*, *ускликнуше* (Ђоп. 20, 14);

ређи пример: *ускликнуо*, *ускликнула* (Ђоп. 80, 102, 104).

И по мојем личном језичком осећању — данас је у књижевном језику редован дуги облик.

6) Код *лећи* у Вука имамо обично само краће инфинитиве: *лећи*, *залећи*, *полећи*, *подлећи*, *слећи се*; само поред *слећи* Вук даје и *слегнуџи*, али га упућује на први облик.

И код писаца увелико преовлађује краћи облик, иако се не може рећи да им је дужи облик непознат:

аор.: *легосмо* (Лаз. 92), 3 ј. *подлеже*, *подлегоше* (Мат. 182, 156), 3 ј. *слеже* (Срем. 10), *слегоше* (Ђип. 85); али:

3 ј. *слегну* (Мат. 160; Б. Ст. 20), *полегну* (Мат. 75);

р. пр.: *легао* (Мат. 110, 164; Андр. 97; Ђоп. 27, 91; Дуч. 31, 237), *легла* (Б. Ст. 128), *легло* (Андр. 22), *легли* (Њег. 90; Дуч. 240), *легле* (Б. Ст. 50), *подлегао* (Мат. 182), *слегао* (Мат. 92; Коч. 18; Ђоп. 129), *слегла* (Андр. 25; Војн. 25, 85), *слегло* (Ђип. 41), *улегле* („Њихове стопе још су... *улегле* у тло својих градова”; Дуч. 47); али:

слегнуо (Срем. 157).

7) Вук упућује *макнуџи*, *из-*, *од-*, *по-*, *при-*, *раз-*, *с-* на *маћи*, *из-* итд.

Код писаца тако исто преовлађује краћи облик; дужи облик је редак, али се и он јавља.

аор.: 3 ј. *умаче* (Ђип. 20, 35, 67, 91, 140), *макоше* (исти, 19) 3 ј. *измаче* (исти, 42), *измакоше* (Андр. 49), *одмакох* (Ђоп. 73), *одмакоше* (Андр. 42; Срем. 152; Ђип. 7, 162), 3 ј. *поизмаче* (Мат. 17), *помаче* (Ђоп. 61, 95), *помакоше* (Б. Ст. 118), *размакоше* (Мат. 97), *смакоше* (Њег. 13); али 3 ј. *помакну* (Ђип. 57), *примакну* (Ђип. 56; Шен. 156);

р. пр.: *макла* (Мат. 91), *измакао* (Коч. 69), *измакла* (Уск. 404), *измакли* (43), *одмакао* (Ћип. 12), *одмакла* (Б. Ст. 141), *примакао* (Коч. 21); али:

макнуо (Лаз. 195; Војн. 11, 26, 28, 157; Шен. 11), *макнула*, *узмакнула* (Војн. 19, 132).

8) Код Вука нема колебања за глаголе *промукнуши*, *умукнуши*: он те инфинитиве упућује, као мање обичне, на *промући*, *умући*.

Али код писаца се колебање јавља:

аор.: 3 ј. *умуче* (Б. Ст. 121), *умукоше* (Ћип. 53) — поред: 3 ј. *умукну* (Срем. 148; Шен. 131);

р. пр.: *умукли* (Војн. 16), *умукле* (Коч. 75); али:

умукнуо (Андр. 79; Војн. 168), *умукнуле* (Б. Ст. 145).

9) Вук као обичније инфинитиве наводи *нићи*, *изнићи*, *понићи*, иако му ни дужи облици нису непознати.

Код писаца — истина, број примера је случајно уопште мали — налазимо и једно и друго:

р. пр.: *изникла* (Војн. 113); *поникла* (Дуч. 35) — поред: *никнуо* (Шен. 55), *поникнула* (Б. Ст. 131).

10) Вук упућује *зајрегнуши*, *ис-*, *на-*, *рас-*, *с-* на *зајрећи*, *ис-* итд.

Мени се, пак, лично чини да су данас у књижевном говору обичнији краћи облици; у Београду су они искључиви.

Али код писаца сам нашао и једне и друге:

аор.: 3 ј. *најреже* (Уск. 436; Б. Ст. 13), *ујрегоше* (Ћип. 62) — поред:

3 ј. *зајрегну* (Шен. 84), *најрегну* (Ћип. 59).

11) Глаголи *прснуши* и *прснути* имају, дабоме, само такав инфинитив; али у аористу и радном придеву Вук као равноправне облике наводи *прсних* = *прскох*, *прсну* = *пршите*; *прсноу* = *прскао*, *прснула* = *прсла* (s. v. *прснути*).

И код писаца у аористу и радном придеву налазимо колебање:

аор.: *пршите* (Уск. 466); али иначе:

3 ј. *прсну* (Лаз. 147; Њег. 41), *прснуше* (Срем. 95; Ћип. 75), 3 ј. *попрсну* (Шен. 160);

р. пр. *расїрсла* (Ћоп. 22)¹; али:

їрснуо (Андр. 165).

12) Код Вука се *сшигнуши* и деривати упућују на *сшићи* итд.

Исте такве прилике, тојест готово доследно краћи облик, налазимо и код писаца:

аор.: *сшигох* (Б. Ст. 9), 2 ј. *сшиже* (Ћоп. 128), 3 ј. *сшиже* (Мат. 93, 159; Ћип. 4, 86, 91; Ћоп. 108), *сшигосмо* (Лаз. 137, Уск. 466), *сшигоше* (Срем. 73, 151; Мат. 182, 186);

р. пр.: *сшигао* (Ск. 373; Срем. 92; Андр. 41, 51, 60, 64; Ћоп. 135, 136; Дуч. 90; Ћип. 149), *сшигла* (Лаз. 6; Андр. 20; Ћоп. 31); *сшигло* (Ћоп. 54; Андр. 313), *сшигли* (Лаз. 159; Андр. 24, 47, 345; *сшигле* (Срем. 102), *їосшигла* (Б. Ст. 15), *їрисшигао* (Ск. 267).

Једино код Шеное, који, како се из примера могло уопште видети, воли облике на *-ну-* и иначе, налазимо и овде један пример дужег облика: *досшигну* (118).

13) Вук познаје већином само дуже облике корена *-шег-*: *зашегнуши*, *исшегнуши*, *нашегнуши*, *сшегнуши* (*се*), *їршегнуши*, *їришегнуши*; једино уз *їошегнуши* наводи, као мање обичан облик инфинитива, и *їошећи*².

Код писаца је, међутим, јако колебање у аористу и радном придеву:

аор.: *їошегоше*, *їришегоше* (Ћоп. 75, 147); 3 ј. *сшеже* (Лаз. 217; Коч. 72; Ћип. 165; Б. Ст. 22, 125), *сшегосмо* (Лаз. 136); али:

3 ј. *зашегну* (Коч. 49; Ћип. 42), *зашегнуше* (Андр. 48), 3 ј. *ошегну* (Ћоп. 181), 3 ј. *їришегну* (Ћип. 43, 115), 3 ј. *їрошегну* (Коч. 5, 39), 3 ј. *расшегну* (Б. Ст. 13; Ћоп. 94), 3 ј. *усшегну* (Шен. 46);

р. пр.: *зашегао* (Коч. 45; Војн. 87), *исшегао* (Ћоп. 7), *ошегао* (Уск. 450), *їошегао* (Андр. 72, 85; Ћоп. 138), *їошегла* (Њег. 59), *їршегло* (Андр. 53), *їришегао* (Мат. 165; Војн. 128), *їрошегао* (Дуч. 101), *расшегла* (Б. Ст. 59), *сшегао* (Срем. 25; Ћоп. 44), *сшегла* (Срем. 18; Коч. 68; Б. Ст. 54), *сшегло* (Коч. 23; Андр. 162; Ћоп. 142); али:

¹ Исп. и *дроб му їрскао!* код Марка Миљанова (Библ. срп. писаца, 287).

² И ја сам у Војводини бележио инф. *сшећи*, *їришећи*.

шегнули (Шен. 105), *зашегнуо*, *пошегнуо*, *ушегнуо* (Војн. 7, 8, 92), *ушегнули* (Б. Ст. 37).

Вук тако исто код два од ових глагола, код *прешегнуши* и *прошегнуши се*, даје напоредо као равноправне облике *прешегох* = *прешегнух*, *прошегох се* = *прошегнух се*; али иначе, уз дуже инфинитиве, наводи само: *пошегох* – *пошеже*; *пошегао* – *пошегла* итд.

14) Код корена *шиск-* (исп. *сѣискаиши*) инфинитив је, наравно, увек образован са *-ну-*; али Вук иначе даје напоредо аористе *сѣиснух* = *сѣискох*, *сѣисну* = *сѣиште*.

Код писаца у аористу и радном придеву имамо обоје, само као да је дужи облик обичнији, бар у р. пр.:

аор.: 3 ј. *пришѣште* (Уск. 450; Андр. 30, 334), 3 sg. *сѣиште* (Лаз. 15, 27); али:

3 ј. *пошисну* (Шен. 68, 166), *пришисну*, *сѣисну* (Ћоп. 40, 47, 48);

р. пр.: *пошисла* (Ск. 201), *сѣисла* (Војн. 53), *сѣисло* (Ћип. 45), *сѣисли* (Андр. 47); али иначе:

ошиснуо (Ћоп. 37), *ошиснула* (Ћип. 90), *пошиснуо* (Ск. 97), *пришиснуо* (Лаз. 48; Андр. 64; Ћоп. 135; Војн. 56), *пришиснула* (Војн. 99), *сѣиснуо* (Коч. 7; Андр. 178; Војн. 7, 28), *сѣиснула*, *сѣиснуле* (Војн. 6, 64, 25).

15) Колебање је и код глагола *шргнуши*.

Истина, у инфинитиву код Вука налазимо само дуже облике: *ишргнуши*, *ошргнуши*, *прешргнуши (се)*, *рашргнуши*, *шргнуши (се)*.

Али и код Вука у примерима налазимо као равноправне облике *ошргнух* = *ошргох*, иако он иначе бележи *ошрге*, *рашргох*, *рашрге*, *рашргао*, *рашргла*.

Код писаца има у аористу (за р. пр. немам грађе) и једно и друго; али је краћи облик обичнији. Исп.:

шргох (Б. Ст. 34, 47), 3 ј. *шрге* (Лаз. 35, 119; Мат. 124; Коч. 1; Б. Ст. 14, 57, 85, 89, 92, 97, 118; Андр. 39; Ћоп. 129, 130), *шргоше* (Ћоп. 13), *ишргох* (исти, 76), 3 sg. *ишрге* (Ћип. 43, 51), *ошрге* (исти, 44, 88), *ошргоше* (Уск. 463), 3 ј. *прешрге* (Ћип. 87); али:

3 ј. *шргну* (Андр. 43, 164; Ћип. 43, 58), 3 ј. *прешргну* (Ћип. 163), 3 ј. *рашргну* (Шен. 169).

Исп. код Ћипика реченицу: — Дјевојна *шргну* и иза неколико покушаја *истрже се* (49).

16) Најзад, данас у основе на *г* иду и глаголи *нагнуши*, *погнуши*, *пригнуши*, *сагнуши*, *угнуши* (као *сшегнуши*), иако су то по пореклу *б*-основе (*са-гну-ши*, *са-гну-* од *-гъв-нж-*; исп. *са-гиб-а-ши*). Данас од тога *-б-* нема више трага. Зато се могу овамо прикључити и примери који се односе на ове глаголе.

Инфинитив овде не претставља проблем, он је увек са *-ну-*; а иначе имамо:

аор.: *нагох* (Б. Ст. 34), 3 ј. *наже* (Лаз. 123; Б. Ст. 13), 3 ј. *саже* (Уск. 40; Ћип. 115; Б. Ст. 83); али:

3 ј. *нагну* (Андр. 39, 48; Мат. 17, 19; Ћип. 110, 160; Шен. 163, 229), *нагнуше* (Шен. 204), 3 ј. *погну* (Андр. 165), 3 ј. *пригну* (Б. Ст. 21; Шен. 159, 166), 3 ј. *сагну* (Андр. 357; Мат. 78; Ћоп. 61, 156; Шен. 82);

р. пр. *сагао* (Б. Ст. 30, 153), *сагла* (исти, 42, 55); али иначе:

нагнула (Б. Ст. 8), *нагнуло* (Ћип. 33), *погнуо* (Б. Ст. 20, 53), *пригнуо* (Војн. 160, 168, 169), *сагнуо* (Шен. 125, 140), *угнуо* (исти, 160).

Исп. и код Вука у примеру *s. v.* *пригнути* аор. *пригну*

Само се по себи разуме да би анализа материјала и код других писаца, а такође и повећан списак глагола, могли додати понеки пример који би ишао у прилог броја краћих или у прилог броја дужих облика; али мислим да је и овај изнети материјал у стању да да општу слику и да покаже извесне принципе који код ових глагола важе.

Ако сада још једном бацимо поглед на ове глаголе *к-*, *г-*основа, видећемо да се они распадају на три типа:

а) они који имају увек краћи облик у књижевном језику, иако у презентској основи имају или могу имати *-н-*. То су: *добећи* итд., *моћи*, *замрћи* (*омрћи* и др.), *рећи*, *шаћи*, *шећи*;

б) они који имају увек дужи облик: *блеснуши*, *викнуши*, *вриснуши*, *дрекнуши*, *јекнуши*, *намигнуши*;

в) глаголи који се између дужег и краћег облика колебају. То су: *забрећи* итд., *навићи* (*обићи*), *дићи* и деривати, *клећи* итд., *лећи*, *маћи*, *умукнуши* и др., *запрегнуши* итд.,

прснути, прснути, сшићи, шегнути, шиснути и др., *шргнути* и *нагнути* (*погнути, сагнути* итд.).

Сад је још питање узрока овога колебања код неких глагола, а такође и практичних закључака који би се могли извући.

Морамо прво истаћи чињеницу да се ни сви ови глаголи где постоји колебање — не слажу међу собом у мери и начину колебања.

Код неких глагола имамо колебање код једних истих граматичких категорија; исп. код Вука *клећи* али *поклекнути*; *клићи* али *покликнути*; затим код писаца *макао* — *макнуо* итд.

У неким, опет, случајевима уз само дужи инфинитив — налазимо колебање осталих облика од инфинитивне основе; исп. само *шргнути*; али *шргох* = *шргнух*, *шргао* = *шргнуо* и сл.

У трећим случајевима, најзад, уз можда једино краћи инфинитив налазе се колебања осталих облика, иако је ово уопште ређи случај (исп. од *умући*: поред *умукао* и *умкнуо*).

Ја мислим да није тешко рећи откуд то да може постојати разлика између инфинитива, с једне стране, и осталих облика саграђених од инфинитивне основе, с друге. Код глагола као *нагнути, шегнути, шргнути* и сл. стари облици би гласили на *-ћи* и тако би се јако разликовали од осталих глагола, који имају завршетак *-ши*; зато је лако могао бити уопштен наставак *-ну-*, иако се у примерима као *дићи, сшићи* итд. по традицији могао чувати и краћи облик (наслањањем на *рећи, моћи* и др.). Напротив, код аориста и радног придева облици као *нагох* — *наже*; *нагао* — *нагла* по својој структури се добро слажу са одговарајућим облицима многих других глагола I врсте: исп. исти однос у *шресох* — *шресе*; *шресао* — *шресла* или *гребох* — *гребе*; *гребао* — *гребла* и сл. Зато су се ови облици и могли добро очувати, иако смо видели да се, где више а где мање, јављају и облици са *-ну-*.

С друге стране, чување краћих облика у аористу и радном придеву (*дигао* пре него *дигнуо*) учинило је да се у књижевном језику код многих глагола и у инфинитиву доста радо очува облик на *-ћи* (*дићи* обичније него *дигнути* и сл.), иако не код свих.

Из свега овога се може извући и практичан закључак: да код оних глагола код којих данас постоји у овом правцу колебање — у књижевном језику преовлађује или је искључив краћи облик у аористу и радном придеву. То важи за ове глаголе: *зобрећи, навићи, дићи, клећи, лећи, маћи, умући, сџићи; зајрегнући, шегнући, шргнући, нагнући*, а, можда у нешто мањој мери, и за: *џрснући, џрснући, сџиснући*. Код ових последњих глагола аналогија је била нешто јача и боље очувала и краће облике (то су старе *ск*-основе).

И тамо где постоји колебање између дужег и краћег облика инфинитива — у књижевном језику за сад је обичнији краћи облик инфинитива. То се може рећи за ове глаголе: *набрећи, навићи, дићи, лећи, маћи, умући, сџићи* (исп. дијал. и *сџећи, шрћи*).

Једном речју, где год су позната оба облика, и дужи и краћи, књижевни језик — и поред извесног колебања — тежи да сачува старије, краће облике, без *-ну-*, што се нарочито лепо види код глагола *дићи*.

Други практичан закључак је тај да заиста у стварности постоје извесна неподударана између појединих облика од инфинитивне основе, па да се, дакле, не сме код овог глаголског типа радноме придеву и другим облицима наметати правило да се граде на исти начин као инфинитив. Ако би се, например, ретко могло десити да се према инфинитиву *сџласнући* сагради радни придев *сџласла* (м. *сџласнула*), код глагола *џрснући, сџиснући* ми смо, напротив, имали прилике да констатујемо облике као *џрсла, најрсла, сџисла* и сл., а исто тако и уз *шргнући* — ређи пример *шргла* и сл.

Све ово, наравно, не значи да *свуда* у нашем језику увек мора бити тако. У неким нашим говорима се *-ну-* врло јако ширило; други су говори, опет, могли сачувати старије стање. Али ово наше испитивање показује да извесна стилизација, тежња за архаичношћу, заиста постоји у књижевном језику, иако до потпуне кристализације засада још није дошло.

Иван Појовић